

בין כוחניות לרוחניות - קודש וחול בחנוכה
הרב אהרן ליכטנשטיין
חנוכה תשנ"ב

בסדר המועדים והזמנים של כנסת ישראל, ישנם מועדים שאופיים הוא ברור וחד משמעי וישנם שהם רבי אנפין. מתוך כך, מעמדם של חלק מן המועדים בתוך הציבור הכללי, שאיננו נמנה על שומרי התורה והמצוות, שונה לחלוטין. ישנם ימים, כראש השנה ויום הכיפורים לדוגמה, שצבינם כמועדים של עבודת ה' כל כך ברור, שאדם שמבחינה השקפתית לא רואה עצמו שייך לעולם הזה אין לו שום זיקה למועדים אלו. ישנם מועדים שהציבור הכללי אימץ מסיבות שונות, תוך נתק ברור מתוכנם היהודי-הלכתי. חג השבועות הוא דוגמא בולטת. מצד חג הקציר שהוזכר בתורה נמצאה לו זיקה לחקלאות ולארץ. זה מועד שנמצא לו מקום, אך תוך ניתוק מוחלט מהתכנים המרכזיים באופיו הבסיסי של המועד במסורת ישראל.

ישנם מועדים, שמפאת ריבוי התכנים, אם היסטורית ואם מהותית, הם מספיק מגוונים ועשירים שיהם בהם כדי ללמד ולדבר על ואל ליבו של היהודי המאמין בנוסח אחד ולדבר על ואל ליבו של היהודי שאינו מאמין בנוסח שני. כך בפסח למשל, שהציבור הכללי רואה בו זמן של תחייה לאומית, לידת העם וכו', וזה כמובן חלק ממה שגם אנו רואים בו, גם אם על רקע אחר. כך פורים במידה מסויימת ואולי עוד יותר - חנוכה. בחנוכה ישנם תכנים שוודאי לא ניתן לומר שהם 'מאיתנו והלאה' כיהודים מאמינים אולם ניתן גם לראות אותם כחלק ממסגרת היסטורית שאינה מעורה בהכרח בעולם של עבודת ה'. לטקס הדתי המרכזי, אור ונר, יש משמעות בספרות ובמחשבה העולמית, וישנה התחושה של המפגש המשפחתי. האם צריך להיות יהודי מאמין בשביל להנות מלביבות וסופגניות? לשחק בסביבון? המכנה המשותף הוא רב ביותר, והדבר הזה במידה מסוימת מהווה, או צריך להוות, בעיה מסויימת עבורנו. כדי להדגימה אצטט גמרא מעולם אחר לחלוטין:

"תנו רבנן: הקורא פסוק של שיר השירים ועושה אותו כמין זמר, והקורא פסוק בבית משתאות בלא זמנו, מביא רעה לעולם. מפני שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הקב"ה ואומרת לפניו: "רבנו של עולם, עשאוני בניך ככנור שמנגנין בו לצים". אמר לה: "בתי, בשעה שאוכלין ושותין במה יתעסקו?" אמרה לפניו: "רבנו של עולם, אם בעלי מקרא הן יעסקו בתורה ובנביאים ובכתובים, אם בעלי משנה הן יעסקו במשנה בהלכות ובהגדות, ואם בעלי תלמוד הן יעסקו בהלכות פסח בפסח, בהלכות עצרת בעצרת, בהלכות חג בחג". העיד רבי שמעון בן אלעזר משום רבי שמעון בן חנניא: כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם, שנאמר - ודבר בעתו מה טוב." (סנהדרין קא א)

מסקנת הדיון, אותה תשובה ניצחת, לכאורה, שנותנת התורה לקב"ה, לא יישומית ובעייתית ביותר. אותו כאב שהתורה מרגישה - לוקחים דברים שהם קודשי קודשים, דברים שעליהם אמר ר' עקיבא "שאין כל העולם כלו כדאי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל". ומה עושים מהם? מקודש הקודשים של ר' עקיבא?! גם אם הופכים אותו לספרות יפה, עדינה ואצילה, איזו תחושה של חילול הקודש צריך להרגיש יהודי מאמין שעה שהוא רואה דברים שכל יהודי מאמין מרגיש כלפיהם חרדת קודש, והדברים האלה נשכרים ונמכרים.

וכשהקב"ה שואל, "מה את רוצה שהם יעשו?", לתורה תשובה ברורה. העולם מלא וגדוש, והתורה עשירה ומגוונת ואין לך אדם שלא יכול למצוא בה פינה. מה הבעיה במה יתעסקו. ניתן לבוא לאותו ציבור שמשמעו בשמיעת שירים משיר השירים ולומר לו - נכנסתם עם המגפיים המלוכלכות לתוך קדשי הקדשים, הינזרו, צאו מכאן! השאירו את המקום וקדושתו.

אך האם מתוך דאגה וחרדה לקודשי ישראל עלינו לגרש את כל מי שלא נראה לנו ברמה רוחנית מספיקה ממגע איתם? הדילמה ברורה. המקדש אולי יישמר, אך המקדש לא אמור להיות אי-בודד, אלא מוקד מרכזי, אהל מועד הנוסע בתוך המחנות. האמנם בשם אופי המועד עלינו לשמור על אופיו באופן שיצמצם את זיקתו לציבור הרחב? חנוכה עלול להפוך להיות מן מועד לאומי כזה, יום שמסמל התקוממות נגד תרבות זרה, או משהו בשם החופש, מלא סיסמאות של דרור ומאבקים דמוקרטיים. אך האם אנו רוצים שהציבור הכללי לא יהיה בקשר עם חנוכה? אנו רוצים שיהיה קשר עם אופי של בעלי מקרא משנה ותלמוד. אבל את האופציה הזאת הציבור ההוא לא מוכן לתת לנו וזה מעמיד אותנו למול דילמות, לא רק לגבי חנוכה.

לי יש בעיה עם ה'השבעות' שליד הכותל. כל נימי ישותי מתקוממים נגד העניין הזה. מקום שלגביו נאמר שאסור לבנות עליו בכלי ברזל ומשחית, שם צריך לערוך כל מיני טקסים צבאיים?! ומצד שני, אני תופס את עצמי תוך כדי שאני מתקומם, ושואל את עצמי, מה אתה רוצה? מדובר בחלק גדול של עם ישראל, שאם נציע לו שיכתת רגליו למקום אחר, אז בהזדמנויות אחרות הוא לא יגיע, ובעצם אני מגרש אותו מהסתפח, באותה מידה שהוא מוכן להסתפח, בנחלת א-לוקים. זה רצוי? זה מותר לי? אותו דבר נוגע במידה מסויימת בהוראת דברים שבקדושה במערכת הכללית. האם הפתרון הוא לומר להם "איך אתם לוקחים דברים שבקדושה וכך מתייחסים אליהם, תעזבו" ואז מה? ילמדו תנ"ך ברוח ישראל סבא? אותו מגע שבכל זאת הוא מגע מסויים במקורות ישראל גם הוא ילך לאיבוד.

אז יש לנו דילמה קשה, והשאיפה לתיקון צריכה להיות חלק ממה שיהודי מאמין צריך להרגיש בימים אלו. אבל בכך לא מסתיימת הבעיה. יש גם מימד בעייתי וכאוב שנוגע לציבור שלנו. בחנוכה כידוע יש צביון כפול. מצד אחד אותו נס צנוע של פך השמן ומצד שני מערכת המלחמות והישועות. מצד אחד עולם של רוח ומקדש ומן הצד השני עולם של שדה הקרב, צבא ומלחמה. במידה מסויימת אנו רואים בחנוכה עימות בין הרוחניות לבין הכוחניות, והתמודדות פנימית בעולמנו בין הפן הרוחני לכוחני. כשאנו נדרשים לכך שהראשון יטביע את חותמו על השני ולא חלילה להפך. אבל גם ברוחניות עצמה ישנן השקפות עולם שונות, וסביב חנוכה ישנו עימות בין רוחניות לכוחנות ועימות בין תפיסות רוחניות מנוגדות. אנחנו נדרשים כמובן לתפוס את הרוחניות, אבל לא להסתפק ברוחניות כאילו העניין הוא רק "להיות רוחני" אלא על פי תורה מן השמיים וזיקה לה' אלוקינו ה' אחד.

ארנסט סימון היה רגיל לומר שעם מי שהוא יכול לדבר איתו הוא לא יכול להתפלל ועם מי שהוא יכול להתפלל איתו הוא לא יכול לדבר. כוונתו היתה לאנשי אקדמיה מצד אחד ומאיך אנשים שהיו אנשי שלומנו אך מבחינה תרבותית לא היו ברמתו. לעיתים אנו מוצאים את עצמנו בדילמה קצת דומה. בחנוכה ישנם המדברים אמנם בשמו של הקב"ה אבל מתוך תפיסה שהיא ביסודה כוחנית. הם רואים בכח הזרוע ואת הדרך הכוחנית כזו שבה כנסת ישראל צועדת וכך היא צריכה לצעוד. מצד שני לעתים שומעים דווקא כאלה שמבחינת אצילות ועדינות משקפים את היפה והטוב, ודווקא מבחינת שיוכם האמוני שייכים במקרה הטוב למחנה היווני.

כאן בשבילנו ישנו אתגר רוחני ותורני, שלציבור שכאן צריך לדבר במיוחד. היות שלהיות בן ישיבת הסדר זה הוא בדיוק האתגר - לשמור על הרוחניות גם כשאדם נדרש להפעיל כח. לדאוג לכך שמידת הכח עוברת דרך עולם הרוח, מכוונת ומושפעת על ידו, ולדאוג שהנימה הרוחנית שבתכניו היא נימה יהודית - זיקה לעם ישראל, לארץ ישראל ולתורת ישראל לא כערכים נטולי זיקה ושורש.

זכר המלחמות מחד, ופך השמן מאידך, זה האתגר. ללא זלזול ברוח או זלזול בצד המדיני. דווקא במועד הזה עולה הצורך לדאוג ליחס הנכון ביניהם - לשמור על טוהר הרוח גם במסגרת הכוח.